

DÓXA

(rječnik nesreće)

milko valent

lutanje bogova

Nebiće nema gramatike, a biće već je gramatika. Ono je gramatičko biće jer misli jezikom mislići jezik. Mislići znači biti, pojaprije biti gramatički. Biti jezično rasprostire ono: biti govorom i biti pismom. Biješim pismom, pismom čovjeka metafizičke.

M. Valent, *Limphopotheos*, »Književna reč« br. 135, 1979.

SOKRAT: *Dóxa* (mnijenje) duguje svoje ime ili riječi *díoksis*, potjera, za kojom duša teži kada krene u potragu da dozna kakva je priroda stvari; ili pak zbog streljice izbačene lukom (*tóxon*). Čini mi se da bi ovo drugo bilo točnije. Jedno je sigurno: riječ *ofésis* (vjerovanje) slaže se s tim imenom. Riječ, naime, *oisis* (zalet) duše u pravcu predmeta da spozna prirodu svake stvari, čini se da ta riječ to znači, kao što *bułē* (volja) znači hitac, a *búlesthai* (hitjeti) znači smjerati kao i *bułēsthai*, savjetovati se. Sve te riječi, idući za *dóxa*, čini se da prikazuju *bułē* (hitac). Nasuprot tome, *abúlia* (nepromišljeno) izgleda da znači *atykhia* (promašaj cilja) ukoliko niti smo pogodili (*u balōn*), niti dosegli (*u tykhōn*) ono što se htjelo ni ono o čemu se savjetovalo, ni ono za čim se težilo.

HERMOGEN: Čini mi se, Sokrate, da si ti tu mnogo toga nagruvao.

Platon, *Kratil*, prev. Dinko Štambak, Biblioteka, Zgb, 1976.

strune fortunâ, mrlje apsoluta...
Valent, *Zoon*, neob.

Tema, predmet istraživanja obiluje nesrećom nesavršenog *ovdje*, što je kasnije na vidjelu traganja izuzetno uočljivo. Pokušaj dovršava ubičajenim imperativom teorijskog, odnosno ljudskog bića: lutati u proizvodnji dokucivog Istog, lutati do smrti. Za izostajanje sretnog kraja, naime da sreća jest, ne treba nikoga optužiti; osobito bi to bio neumjesno nakon spoznaje ne logičke već životne istine da tema sreće nije metafizička tema, nego tema metafizike, zapravo tema metafizičke žudnje za apsolutnim. Jer metafizička tema odista je meta, onkraj ovog bitno nesretnog jest, odista je s onu stranu necjelovita i nesigurna ovdjebitka njemu nedokučiva, njemu nesaznatljiva jer je savršena, bitno sretna. Između teme metafizike i metafizičke teme ne opstoji relacija, adekvacija pogotovo. Prva je teorijska imaginacija proizšla iz metafizičke žudnje za apsolutnim, a druga je nama posve nepoznata metafizička realnost, stvarnost apsolutnog: ostvareno »metafizičkog«, kao potpuno poništenje metafizike, apsolutna dekonstrukcija žudnje, sreća.

Za izostajanje onog da sreća jest, kroz tekst/kroz život, istaknuto je da ne treba nikoga optužiti. Drukojče će zazvučati potreba kada su u pitanju protizvodači pseudo-sretnih krajeva, primjenice profesionalni logičari i filozofi kao tvorci sistema; Hegelov sistem, na primer, paradigma je takvog pseudo-kraja gdje apsolutna znanost ideje (apsolutni rad) isporučuje mislećem subjektu filozofije lažnu sreću, logičku sreću, a najsrtejniji trenuci zbijaju se kad apsolutni duh — nakon svakovrsnih peripetija — gleda sam sebe dišući sebi primijeren zrak, pojmovni zrak filozofije. Takvim i sličnim protizvodačima treba pribrojiti industrijalce zabave, književnike naročito, čiji poluproizvodi odišu prividnom srećom, bivajući tako nadomjestak, sretni dodatak nesrećnoj sudsibni rada, radnog ovdjebitka, dodatak životu kao nesreći na radu. Blisko je zaključku da će zahtjevniji napor u tom pravcu raspoređiti spomenute usrećitelje na dostatnu kritičku blizi-

nu, antropološke i socio-kulturne kriltike prije svega. Izvjesno je da potreba radova poput *Dijalektike prosvjetiteljstva* još nije iscrpljena.

*

Slutnja da će ogled o sreći završiti nesrećno, da neće biti eu-daimonistički smjerodatan i sabrano normativan, otpreve ispunja istraživača. Pokušaj eseistički napregnut, koliko je to bilo moguće, dovršava se u kratkotrajnom lomu produktivne nemoći (to je teorijska nemoć metafizičke žudnje koja unatoč lomovima, kratkotrajnim prekidima, i dalje radi); dovršava se u reanimaciji umnog tkiva, u brižnoj skribi za autora koji nije sasvim siguran da li je upravo on proizveo jezikovanjem-zivljjenjem mogućnost opstojnosti nečeg potpuno nepoznatog, dakle apsoluta, takvog nečeg od kojeg mu je na kraju pozliklo baš zbog njegove apsolutne ne-promičnosti. *Pozliti* ovdje znači po većem zlu poći, znači na trenutak *zagubiti* spremnost bitno bića metafizike za uzaludne pokušaje i pasti pokraj zahuktale radne smjese svijeta u apatičiju (apátheia), neosjetljivost, u ono stanje koje klinička i stolička egzhibicija preporuča kao vlastitu mjeru uzdignuća i stasalosti, čak mnjući da biti ravnodušan (cilj uzdizanja) uvjetuje sretan život. Ali metafizičko je isuviše žilavo, žudno, iznova uvijek sili na pokušaj transcendiranja ovdjebitka, na teorijsku imaginaciju apsolutnog, apsoluta. Iz obilja paradoxâ koje živi biće metafizike vidljiv je i ovaj: biti ravnodušan, apatičan, odgovara upravo patološkom stanju kao ne-zdravlje, jer normalno je da subjekt metafizike bude dijalogni pokretljiv i neravan na razgovornoj vjetrometini uzaludnih pokušaja transcendiranja, prestupanja fatalnog ovdje, ovostranog, odista dokucivog i pozitivistički uskomešalog. Trenuci *pozliti/zagubiti* rijetka su patološka stanja, možda kratkotrajni odmor od tzv. eshatološke napetosti subjekta koji istražuje nevjerojatno-aposolutno i s oskudnim priborom, koji radi s očvidno poroznim znakovima svoju žalosno ograničenu strpljivost.

*

Sve što slijedi nije već svagdje zagovarana *mathesis*, uređenje naučnog područja koje je u sebi neprotivrječno zahvaljujući logičkoj suvislosti koja se brine da život pojmove bude nepo-bitno skladen; sve što slijedi zagovara zapravo ono što mora: takvo promatranje, teoriju koja ne cijeni intelektualne igre logosa u kojima se nastoje ukloniti logički disonantni zvukovi smrti, onostranosti, sreće, života..., zagovara onaj stupanj teorijske spremnosti, kritički stupanj koji zna da je znanost logike — kao možebitni organon ljubavi spram mudrosti/filosofije — lažna znanost koja samopropozvodi logičku istinu kao *svoju* istinu istog, sebi primjereno i nikad problematičnog (u tom smislu indikativan je panlogički autoerotizam ideje pojma kod Hegela), dakle, takvu istinu koja s istinom svijeta ima veze samo utoliko što je njime proizvedena kao jedan od nebrojenih mitova, što je vidljivo i po tome da svijet/život ne demantira »pricu logike«, odnosno nju kao takvu i takvu na način sebi svojstvene strukture, već je demantira u cjelinu kao preuzetu želju militantnog logosa da svojim umivenim likom jednog smisla svede sve što jest, i razlikovno i nesredivo, na apsolutni identitet bitka i mišljenja. Sve što slijedi zagovara stupanj teorijske spremnosti da bude kritičkim mišljenjem ovdjebitka, koji otvoreno motri sve svoje proizvode kroz subjekt bića metafizike; to što slijedi kao sveprisutna teza, radikalni téhesis, postavka da svijet/život ljudskog bića ili bića metafizike ne pripada u sretno stanje, to jest da ne omogućuje sreću, nije puko znanstvenim aparatom tzv. objektivnih referencija propraćena tvrdnja, tvrdnja koju tek treba naučno dokazati, već je teorijsko, odnosno kritičko praćenje »stvari same«, koja je odavno dokazala i dokazuje da nismo sretni i da to *ovdje* ne možemo biti. Praćenje nesreće i samo nesrećno, odgovara zaštoto je tome tako živeći na zavidnoj razini onaj stari, ne baš osobito prospektivni/na-daleko-vidni refren da je za sreću potrebno dvoje: *ja* i apsolutno.

....

SPIRALE

—MNIJENJE, MIŠLJENJE—

metafizika
metafizička žudnja

I Naravni život ljudskog, žudnog bića u ovome *ovdje*, zbiva se istinski kao život *ja*, kao življene bića metafizike.

a) Dóxa-rječnik nikad ne posjeduje znanje, zaustavljenost, stajanje pri kretanju: »Znanost (epistêmë) pokazuje dušu dostojnu te riječi koja ide za stvarima u pokretu, a da za njima niti zaostaje, niti im prethodi. (...) A *sofia* (znanje) označuje uistinu pribjezati se za kretanje.« (Platon, *Kratil* str. 57 i 58). Dóxa-rječnik, riječnik mnijenja ili mišljenja, proizvodi riječi-tragalice, labilne semantičke korpuskule koje pomažu da teorijsko, odnosno kritičko praćenje »stvari same« bude podnošljivo lutanje u ne-prekidnoj promjeni značenja svega što jest i svega što nije, da bude barem ljubav spram znanja, filozofija, ako ne i znanje samo. Tako je dóxa-rječnik pri ruci latajućeg, privremeni pričučnik sa koji želimo vjerovati da je relativno fiksirao pojmove kojima se prati ono pokretljivo, fiksirao bar za masušnu potrebu

ovog eseja, iako na stanoviti način prisutno sopstvo (tzv. autor) ne pruža bezrezervnu podršku čak ni »relativno fiksirano«, a gotovo opće poštovanom mišljenju, mnijenju, jer »priroda voli da se prikriva« (Heraklit, fr. 123).

b) Dóxa-rječnik mnijući relativno fiksira:

— *biće* — to je svaka prolaznost, prolazljivost u nekom liku, entitetu: i »realnom« i »idealnom«, »fenomenalnom« i »noumenalnom«; sve to (svaku prolaznost kao promjenljivost, kao prolazno *jest*) vidi i o viđenom misli, mni čovjek, ljudsko biće, po njegovom antropocentričkom uvjerenju jedino *takvo* biće; ono imai (kroz ovu autorsku sopstvo) i slijedeće: *biće* nije derivat glagola *biti*, upravo obratno, biti kao pojam derivat je *bića*, ne bilo kojeg *bića*, već *bića* *misleće egzistencije*, po Heideggeru s posebnom konotacijom i eksistencijom, *bića* takve svijesti koja je sebi mogla doznačiti zamjenjenu *ja* i tako se makar i prividno upozjediniti, odvojiti se od predrečnog/bezazlenog stanja ostalih *bića* i razlučiti se, dakle, od »početne« prirodne smjese pukog *biti*, onog naprosti *jest*, pa time i biti na način »odvojene prirode« koja se gleda baš tim odvojenim komadom (nus poietikós, tj. intellectus agens) u *nesreći* odvojenosti, biti, dakle, bitno aktivno *biće*. Biti aktivno znači biti djelo-tvorno, učinkovito *biće*, znači biti odvratno *biće* na način *bića metafizike* koje je odvraćeno i razdvojeno od svoje matične struje prolazeće u nevidu, koje je *nesretno* jer je odvojeno od apsoluta, od nepoznatog *ondje*, sebe-dovoljnog jednomnoštva u toku sreće. To otkačeno i lutajuće *biće*, ljudsko *biće*, čovjek, actus mentis, radna svijest prirode, teorijski i praktički um, mučni aktivizam i aktivna muka, prokleti partikularitet, to i takvo *biće* zna užas posebnog kao nejasan proces subjekta: nečeg »individuelnog« na način neprekidnog nedostatka, na način *ja*.

c) — *ja* — to je ona prolaznost koja *vidi* procesualnost i o njoj *misli*; to nije *ego* zagovoren konvencijom/društвom kao politički stabilni znak, *ime* strogo određene psihe: *ta* i ta ličnost; to je odvojeno od apsoluta, od nepoznatog *ondje*, sebe-dovoljnog jedse sjeća (sjećati se — u kretanju zaustavljati prošla kretanja) kao pokretljiv magnetoskop duha omeđen tijelom-fenotipom koji ima *ime* i prezime; *ja* ima ime tek preko svog tijela, ali nije tijelo omeđilo *ja*, već obratno, *ja* (sjećajuća se prolaznost mentalnih procesa) ljubi tlapnju o identitetu, o *sreći* sa svojim tijelom: tijelo je »metafora« za ono matično od čega se je »svijest« odvojila kao ljudska i stvorila mnoge *ja* koji *egzistiraju* (kroz mentalne događaje) prolaznost u propadljivom, u tijelu koje je dovršivo u svom »stupnju vegetibilnosti«; *ja* je ona prolaznost koja je stvorila sistem znakova, jezik, da bi uočila prolaznost, sebe samu; za razliku od prolaznosti »uopće«, *ja*-prolaznost, kao odvojena prolaznost (svijest aktivnog *bića*), zna tu odvojenost kao vlastitu *nesreću*, radikalni nedostatak, zna je kao prolaznu odvojenost od prolaznosti »uopće«, koja ne zna ništa, pa ni to da je prolaznost, jer *jest* ništa (to kaže *ja*); tek kad se *ja* odvoji od »ništa« već to ništa jest *nešto* (prolaznost ovoga ili onoga) za *ja*, za nesretnu svijest u odvojenosti od ne-*znatli-za-sebe*; *ja*: to je sabrana/sjećajuća se po-kretljivost, čini se mentalnih događaja kojih je vrtjeme relativno (prolazno, dakle ograničeno); to je *duh* koji je sabrana događajnost prolaženja, a događaji su prostornovremenske čestice u neprekidnom suodnosu nagomilavanja, »individuacije«, takozvano iskustvo; *ja*: to je krhka magnetoskopska pločica, nejedinstvena, prolazna i propadljiva; to je »generička izmišljotina« samim time nesretninog, znači »odvojenog *bića*, čovjeka, bitno stranca (i sebi, i drugima, i svemu)«; to je sebe-promašena pločica *bića* koje je vidjelo svoju *bićevitost* (propadljivo prolaženje u Istome) samo-istrgnutu na vidjelo ovoga *ovdje*, *biće* koje je samo proizvelo svoje *ovdje* kao svoju sudbinu; *ja*: to je krhka magnetoskopska pločica, smrtna pločica, nužno antropocentrička čak i onda kad je široke ruke, kad zagovara doстоjanstvo ostalih *bića* u nevidu prolaznog, a to je stoga što je čovjek *ono* antropoidno što je vidjelo i mnilo, a time i proizvelo: svaka gesta(čin)akt ljudskog *bića* već je masturbacija, objektivacija, rasposjasa sebičnost suočenja na sebe sama, na *ja-svijet*; *ja*: to je zamjenica za uzaludno *biće*, *biće* metafizike, *biće* koje suđbinski živi uzaludno, *ni za šta*; to je, ujedno, eufemizam od imenice usamljenost; *ja*: to je ona prolaznost što shvaća porazno *ovdje* kao svoju krvljinu, krivi put, odvojenost od sreće matičnog *ondje*; to je svijest o stranstvovanju, teorijska muka metafizičke žudnje za onostranim, za nepoznatim, za apsolutom, za vječnim miron sebedovoljnosti i sebestvarenja; *ja*: to je tragični junak odvojenosti, Odisej bez doma, lutajući nedostatak, zaštitni znak njime proizvedenog *ovdje*.

d) — *ovdje* — ono urađujuće, aktivno *jest* (tako i time nešto uopće *jest*), radni ovdjebitak, proizvod nesretnе svijesti: *biće*, *ja*, odvojenost od matičnog ništa; to je ovostranonost kao nesreća na radu; *ovdje jest* mišljenjem/mnijenjem i nije znanje jer je dôxa, neznanje, ne-sreća; *ovdje jest* predmet (samo-predmet) ontologije, uzaludne nauke ovdjebitka, ovog *ovdje* kao tematskog šipražja metafizike; talko je ontologija disciplina metafizike, uzaludna ali centralna: kod Platona još dijalektika, kod Aristotela »metafizika« ili prva filosofija, kod Hegela u okružju logike, kod Engelsa »dijalektika prirode«, kod Hartmannova znanstvena ontologija bogate slojevitosti bitka...; nesreća na radu, radna bit *jest* ovdjebitka, dinamična i aktivna dôxa, razgranala je i razbijala — metafizičkom žudnjom vlastita neznanja — ontološke pravce, bogate oblike pluralizma, monizma i dualizma s atributima »idealizma« i »materijalizma«: bitnim, dakle nužnim svojstvima; *ovdje* prožeto brigom o apsolutu kojeg ne sreće unatoč bezbašnoj strpljivosti, *ovdje*: čistî rad nesreće: *metafizika*.

e) — *metafizika* — stanje odvojenosti od apsoluta, od ništeta; stanje žive/očajne svijesti u ne-znanju, ne-sreći; fenomenologija *jest*, načini ovdjebitka kroz(sa)zbog *bića*, ljudskog, ostalo su »*bića*«: neodvojeni, srašteni, konkretni i gusti, zbiljski »entiteti«, za razliku od *bića* metafizike, čovjeka, koji je apstraktan i ne-zbiljski, ne-srašten, ne-dostatan sebi, odvojen...; čovjek, animal metaphysicum, sinonim je za metafiziku samu i obratno, jer rastu zajedno kao isto, radikalni nedostatak, kao apsolutno siromaštvo, jer *im* nedostaje ono potpuno, savršeno i sretno, ono apsolutno (minogi bi kazali *bitak*), upravo ono što *ih* omogućuje kao odvojenost: metafiziku/*biće* kao stanje bez temelja, čudesno paradoxalno stanje priskrbljeno nekim (?) temeljem sada i ovdje — u tom stanju — prikrivenim, zaboravljenim, ili — izgubljenim; metafizika/*biće* odnosno čovjek jest *sve što jest*. I *sve što i jest* kao neprikriveno jest, nije tek *po biću* metafizike, čovjeku, metafizici, nego *je sa* kao jedno te *isto*, kao stasajuće vidjelo istine gubitka, kao ovaj život, *biće* /metafizika, u očaju djelo-tvorena sinonimija. Metafizika, sve što jest ovđe, fenomenologija nesretnog jest, način ovdjebitka, neznanje dôxa, naprosto sve-što-jest, odišta je sve-pitajuće stanje, dakle sebe-pitajući *gubitak*. Metafizika, upišno stanje, od početka već je postojanje postojanja ovdjebitka, radikalnog nedostatka kao gubitka bitka/temelja, već je *svijet*, već je *život*, neosporna način ili stanje ljudskog *bića* a ne »*bićâ*«, već je *theoria-gledanje*: stanje gdje se viđeno *gleda*, motri, razmatra i spoznaje; stanje u kojem i o kojem se mni, misli i razmišlja, dôxa-stanje. Tako je život teorijska »disciplina«, a čovjek teorijsko, dakle jedino *biće* u-svjetu kao svijet/kao život/kao metafizika... kao sve što jest. Življenje kao teorijska djelatnost nije daleko od prakse, upravo je praktički djelo-tvorno, aktivno. Teorijski i praktičko zbijavu se *istodobno*, što je očigledno jer su postojanje, vidjelo, ne-skrivenost: *a-letheia*, a jer je ne-skrivenost/svijet teorijska činjenica, mnijenje, dôxa a ne znanje (ne-znanje), postojanje/život/metafizika jest praktički pri mnijenju, jest paradoxa. *Parádoxo* znači neočekivan, nevjerojatan, čudan, rijedak, ali i *besmislen*. Paradoxalnost postojanja, dakle svega što jest, paradoxalnost *bića* metalifike-čovjeka, paradoxalnost ovdjebitka, života, ovog teorijskog biti, sastoji se u ovome: jednom rođeno *sve što jest* živi sebe kao sve-pitajuće stanje; doživljava sebe kao najrazumljiviju činjenicu, i baš ta samorazumljivost izuzetno ga provocira te čovjek postavlja posve obično pitanje: što to *sve što jest* postojanje odišta jest? Paradosija, pak, neobično besmisleno blista: to *jest-život-svijet-čovjek-postojanje* susreže se teorijskom naporu, iako je ne-skriveno i samorazumljivo jer je vidljivo, očigledno i izjedno; to *jest* nije moguće definirati jer ga svaka definicija već pretpostavlja, te se *jest* ne može izvesti iz višeg pojma. Život *jest*, teorijski napor ili metafizička žudnja uzaludnim pokušajima traga za onime što ga uopće omogućuje kao jest, kao ovdjebitak, traga, dakle, za bitkom ovdjebitka, za *gubitkom*, za apsolutno nepoznatim krajem. Ovdjebitak/metafizika, postojanje i jest, prožeti žudnjom: erosom volje, žele preskočiti, stvarno transcendirati sebe, ovo jest, vlastiti totalitet: cijelinu nesreće i neskrivenosti, potpunost ove nesretnе odvojenosti. Vremenom jest-žudnja/metafizika artikulira interventna područja žudnje: religiju i filozofiju, pošto su se područja animizma, magije, okultizma itd. (početne teorijske korpuskule) pokazala kao neunosnos. Otada pa do danas, živahnom i nesmanjenom žestinom, traje intervencija, traganje za bitkom, za znanjem apsoluta; biti-sretan-kroz-sebe-sama. »Operativna strast« žudnje razbuktala je produktivnost tih područja: u procesu željkovane transendenčije, uzaludne pokušajnosti, i religija i filozofija stvorile su mnoštvo disciplina, jedna s vjerskog, a druga sa »znanstvenog« aspekta. Sve što jest, svijet, postojanje, metafizika, ovdjebitak... ili, kraće rečeno: sinonimija jest pribavila je sebi opsežan, iako uzaludan, interdisciplinarni studij sebe sama kao samoproizvodnju smisla, i time omogućila proširenje totaliteta (jest, ovdjebitak) koji sam sebe manje i razumijeva, ali koji se ne može transcendirati, iako je prepun metafizičke žudnje za apsolutnim onostranim i nepoznatim koje ga je omogućilo. Jednom rođeno *jest*, stanje odvojenosti od apsoluta ili metafizika, već od rudimentarnih pomaka teorijskih korpuskula svijesti-svjijeta nastoji premašiti svoju nesretnu poziciju jestanja/lutanja u logosu i s logosom, ali sve što može učiniti jest biti *jest*: svaki, pa i najludi korač, govori o tome da se jest može proširiti, da se o jest može više znati, ali i to da jest ne dopušta iskorak u *drugo*, apsolutni iskorak u sreću bitka. Samoproizvodnja smisla, ovdjebitak, samosvjesna je tog zaista suđbinskog stanja, ili ga barem naslućuje još od onih vremena kada se iz krila interventnog područja filozofije iščiliла naučka: hladnokrvni odjeljak samoproširujućeg jest koji neće prezati da se suprotstavi vlastitom otporu: vladajući diskurs ovdjebitnog jest koji intenzivno i eksstenzivno »širi granice svog radnog, nesretnog i samoproširujućeg postojanja, upravo stanja metafizike koje se kod Heideggera odlučno mni kao stanje »zaborava bitka«. *Opaska*: Ali, kako mni ovo autorsko sopstvo, dakle bujajući ovdjebitak, potrebna je kritička korekcija prethodnog *ja* prethodnika. Spirala eseja ukazuje: sve što jest, to jest kad već jest, ovdjebitak/svijest/postojanje... već je stanje metafizike, već je stanje *bića/theoria*, dakle stanje gubitka bitka, a ne njegov zaborav. Kad bismo umjesto sintagme »gubitak bitka« i prihvatali sintagmu »zaborav bitka« kao stvarnu poziciju *jest*, onda bi se *zaborav bitka* imao zbiti istog trena kad i prvi pomak teorijske svijesti (prvi pomak samopostojanja

jest ovdjebitka), a ne tek kod »visokorazvijenog jest« Platona i Aristotela. Metafizika otpočinje u divljini nejakog jest, tamo gdje je već u početnom istina bitka potpuno izgubljena a ne »zaboravljena«, to jest *ovdje* gdje se otpočetka živi gubitak bitka; bestemeljni ovdjebitak, lutajuće i nesretno jest bića metafizike. Ne otpočinje metafizika poslije predsokratovaca; povijesno znaci metafizički gledano, predsokratići su već izuzetno visoka razina metafizike, a teorijska snaga metafizičke žudnje ovdjebitka osobito je izražena u Parmenida i Heraklita. O potonjem, o njegovom teorijskom naporu (shvaćanje Logosa) dobro prozire ovajekovna razina metafizike: »Ona (Riječ bitka — op. a.) je nužnost usuda —*Dike, heimarmene, ananke*— koja prožima svekoliko biće —*logos dia ourias tou pantos diekon*— ali ona je i *eteričko tijelo* —*to aitherion soma*— kao sjeme svekolikog bivanja —*sperma tes tou pantos geneseos*...» (63) Ili: »Riječ je, govor je uopće, uvijek već unaprijed svakom razdvoju pojavnog ljudskog iskustva i u riječi se izvorno sabire svakala moguća dualnost pojavnog svijesti.« (Marijan Cipra, *Metamorfoze metafizike*, str. 318). Ovo su jače korpuskulje, to jest Heraklit je već duboko u povijesti metafizike, u temporalnosti ovog svega što jest, već nesrećan jer je nazočan u rječitoj svijesti: svjetlu gubitku bitka /apsolutnoj odvojenosti ovdjebitka. Gubitak (povijest metafizike) počinje artikuliranom govorom jedinicom. Sondiranjem, koloritom i klasifikacijom uzorka bavi se antropologija, lingvistika... Takva jedinica zacjelo već jest, davno prije Anaksimandra, i povijesna i metafizička; s tog vidjela-a kad je riječ o metafizički sljedeći iskaz zvuči neprikladno, ako u ovdjebitku išta može tako zvučati: »...tokom njene povijesti (povijesti metafizike — op. a.) od Anaksimandra do Nietzschea...« (Heidegger, *Sto je metafizika?*) Isto vidjelo ili vidjelo Istoga: jest, na početku opaske, pokazalo je također i neprikladnost *zaborava bitka*.

f) *ontološki/ontički* — ovaj pokušaj, metafizičko ili ovdjebitno samoispitivanje ne razlikuje ontološko i ontičko; već u filozofiji uobičajeno razlikovanje jest opovrgava u optici prisutnog dôxa-rječnika koji sažeto izriče: bitak, apsolut je nepoznat, iz ovog sve što jest nespoznatljiv, neuhvatljiv i neopipljiv, a postojanje/jest/ovdjebitak zrije kao isto s bićem metafizike, čovjekom/svjjetom, i jest sinonimija *jest*. Stoga »izostajanjem« ili gubitkom bitka, ontologija kao disciplina bitka, kao »fundamentalna ontologija« (Heidegger) nije moguća; pa i onda kada se najživje trudi oko spoznaje bivstvujućeg, ona je samo ontologija ovdjebitka/postojećeg, dakle ovog *ovdje* bjelodano omogućenog, a ne onog nepoznatog *ondje* koje na nepoznati način omogućuje i je omogućilo jest. Metaphysica generalis -izrasla u interventnom području filozofije- nema na osnovu čega razlučiti ontičko i ontološko, jer je jedno te isto, te ovu modernu distinkciju sabire u bavljenju oko začuđujuće prisutnog jest, poništava je u spoznajnoj brizi da dohvati/proizvede smisao svega što jest iz sebe sama. Drukčije bi izgledala gnoseološka marljivost kad bi se ma kako dao vidjeti/mniti ili barem naslutiti bitak, za nas izgubljeni sada-nepostojeći temelj, dakle upravo ono što omogućuje da nešto jest kao sve što jest; tada bi ontologija bila shvaćanje smisla bitka (po čemu jest sve što jest), dok bi ontičko upućivalo na osebujnost pripadne svakom bivstvujućem. Da, ali dôxa upozorava: pristizanje iz sudsinskog ne-znanja ne-raskrivenog sve što jest u ono što ga omogućuje, u bitak, u bitno sve-znanje, u sreću neodvojenosti/druženja s apsolutom, zapravo ta postignutost s bitkom u bitku ukida stranstvovanje ovdjebitka /stanje metafizike, a time i teorijsku imaginaciju metafizičke žudnje za apsolutnim, želje za transcendentijom, što će reći i filozofiju i sve njezine discipline; ukida sve što jest, metafiziku, a time i regionalne metafizike: fiziku, psihologiju, astronomiju, kozmologiju, kemiiju, teologiju, logiku, matematiku itd. Ukratko: filozofija, religija i nauka, također i ostalo svega što jest, udarcem bitka (transcedentno, apsolutno nepoznato) *poništeni* su kao opstojnost ovdjebitka, kao postojanje jezikova doxe: jezika uopće.

g) *jezik* — instrument rasta ovdjebitka, još jedan sinonim jest, društveni proizvod koji proizvodi društvo svijeta i svijet društva (planetu, galaksiju, svemir; sve što jest s jezikom tek jest; svemir je tako jezički, odnosno društveni proizvod); jezik je sine q. n., uvjet bez kojeg se uopće ne može *biti* kao radikalni nedostatak, postojanje i metafizika, bez kojeg nije moguće biti biće, nije moguće biti *ja*, moguće je tek »*biti*« »*biće*«; »*biće*« (npr. majmun-prolazna, gibljiva, prostorna prolaznost) omogućuje jezik, a jezik omogućuje biće: evolucija/interakcija/komunikacija; jezikom *jest* postaje, zadobiva svoju materijalnost-prirodu-historiju, i tako postoji bitno povijesno stanje metafizike, nesrećno, odvojeno stanje nadnog ovdjebitka ili nesreće na radu; bez jezika *nešto* se ne može izjaviti, na javu i vidjelo doći; bez jezika granice se prednjećnog ne mogu proširiti u stanje mišljenja/metafizike, isto tako bez mišljenja, tj. teorijske napetosti, ne može se osustaviti i razvijati jezik (to je isti proces); sa jezikom, ma kako da je razvijen općenito ili posebno kao naučni, filosofski itd. jezik, nije moguće »preskočiti« ili dekonstruirati metafizičko stanje nesrećnog *jest*, moguće ga je samo unedogled proširivati, upravo pozitivistički popisivati njegov beskraj, moguće je o njemu »više znati«, ali to ipak i zaувječ ostaje *jest* kao sudbina metafizičke samosvijesti, samoproizvodnje istoga. Eksplicitnije: sve što čovjek-jezik, biće metafizičke-gubitak bitka, uopće može dihovati, razbrati ili proizvesti (jezički antikulturni), ostaje ovostranim, mogućim a ne nemogućim, jestnim, dakle postojećim: smislenim totalitetom ne-znanja. Ostaje samooplodjujuća pojava: logička priča o ovdje-fenomenima; jezikovanje/fenomenologija. »Ono jestvjuće, naime, sebe 'zbori' tako da apofantički logos 'zbori' njega« (Branković Despot, *Logički fragmenti*, fr. 18 — usp. sve fragmente). Jezik-jest-logos uradije jezik-jest-logos. Trudeći se sobom oko sebe, jest već sa Sokratom zna da ništa ne zna; ipak, natopljen metafizičkom žudnjom nastavlja trudnjom mišljenja, obuzet tim tragalačkim patosom proširuje vidokrug ne-znanja; gramatički prostor ovdjebitka, gubitka bitka. Vidokrug metafizike (samobujajuće jest kao činjenje svijeta poznatim sa svih mogućih aspekata), bez obzira na količinu označavalačke pomame, bez obzira na količinu proširenja, ostaje *isti* vidokrug ovostrane stvarnosti ili jezičke zbilje, ostaje vidokrug tu-gubitka. Bremenito žudnjom za temeljem, osjećajući se gotovo partenogenetički i kao neoplodeno bitkom, jest očajnički želi negdje i ne-zna-se-kako izgubljeno počelo (arhē). Iz istog vidokругa izlaze svagda ista pitanja, takođerana jestna pitanja: zašto i po čemu jest to sve što jest? Gramatička bit *jest* u očaju lutanja gramatički tepa »odgovore«, proizvodi ih, naime, iz istog vidokругa, ne-znanja i nesreće. Izričući o »bitku«, izriče zapravo o sebi: o gubitku ili ovdjebitku. Tako je ovdjebitak ovakav ili onakav, ovo ili ono: materijalan ili idealan: voda, duh, duša, bog...; »prapočelna problematika« doista je ovdje, nikad onde. Iz istog vidokругa jezičke proizvodnje, iz ovog totaliteta jest-smislenosti nije moguće dokučiti bitak; iz ove zavisnosti nije moguće pročitati besmisleno, onostrano, nezavisno i apsolutno. Još nije izmišljen jezik za nepoznato, za transcendentno. Ali pitanja preostaju, jer nesreća jest (u sreći je aktivnost pitanja deplasirana, čak aktivnost uopće). Nesreća dječeg pitanja: kako je moguće da je nepoznato »izbacilo« jest/jezik, a da istovremeno nije moguće upravo tim izbacenim osmisli nepoznato?, širi nesrećni krug vidjela, vidokrug. Nesrećno stanje metafizike, sve što jest, smisleni totalitet, teorijski, znači gramatički, imaginira raskid s totalitetom. Babilonski metež jezikā pravido je metež razlikā; u stvari, svi su jedan konvertibilni jezik, takav sve-jezik koji je pod paskom logocentričnog bića samo jednog smisla, smisla jest-totaliteta koji sa sobom i u sebi ne može raskinuti. Gramatička imaginacija raskida s represivnim metafizičkim totalitetom ovdjebitka, objelodanjena stanovitim pokušajima tzv. zapadne metafizike (naročito u drugoj polovici dvadesetog stoljeća) kao »destrukcijom« vlastitog represivnog pisma, pokazala je koliko je logocentrično tkanje jake i ujedno ono konstitutivno svije-

ta/jest; pokazala je iluzornost »proizvodnje razlika«, »prakse traga« i »tekstualne prakse«, jer je ostala subverzija lingvističkog u obzoru opće gramatike jezika/jest, upravo auto-pobune jezika samo na papiru, bez šireg odjeka u posebnim ne-knjigovnim, odnosno izvršenim gramatikama koje bi mogle ne samo imaginirati, već i materijalizirati dekonstrukciju totaliteta. Ipak, gramatička imaginacija raskida, unatoč neuspjehu u samo papirnatom obračunu jezikovanja, zasluzna je za: 1) spoznaju da nije moguće uništiti metafiziku (jest, ovdje, represivno pismo...) putem razgradnjom smisla u sferi opće gramatike koja se zbiva samo na papiru, da nije moguće prevladati metafizičko napadajući samo njegov štampani izraz, njegovu »poetiku«, njegovu »manifestologiju«: logiku deklarativnog po papiru; 2) gramatička imaginacija zasluzna je što svojim nedostatnim primjerom ukazuje na potrebu koordinacije napada, ili čak na potrebu davanja prednosti izvršnom vidu opće gramatike *-gramatici oružja*, a koja bi u kratkom vremenu mogla uništiti etos ne-skrivenosti (nesreću radnog ovdjebitka, fenomenologiju jest, gubitak bitka, biće *ja*, gutenbergovsku galaksiju štampane represije, ideologiju, dakkle metafiziku, naprosto sve što jest, svijet kao društveni proizvod i čovjek kao svjetski proizvod, ovostrano, tu-gubitak, ovostrano, politiku, umjetnost, filozofiju, nauku...). Zadana prednost izvršnom vidu opće gramatike unaprijed pokazuje gramatiku oružja u punom egzekutivnom sjaju, kao brzu i definitivnu kritiku metafizike, kao katastrofu metafizičke vlastitim sredstvima, kao njezino samouništenje: kao samorazaranje nesretnog jest. Tako se pokazuje: antilogosni ritam poststrukturalizma (naročito Derrida), iako potrebit i dragocjen, nije u stanju prevladati metafiziku, jer živi od nje kao njezin relativno bezopasan proizvod, samo je u okviru jest kao slutnja razlike, samo je trag intelektualnog antidiškurzivnog vježbanja u sferi opće gramatike, takvog jezikovanja koji metafizika tolerira kao znak svog željno očekujućeg kraja. Međutim, metafizika se -budući radikalni nedotaknute - ne može zadovoljiti/ponestati prigodnim, gotovo pastoralnim negodovanjima, *sve što jest* treba radikalni jezički zahvat, interpunkciju katastrofe. Mogućnost takva zahvata iznjedriла je metafizika tek u našem dobu. Histroijski, takva soluciјa nasuprot poststrukturalizmu jest *oružani poststrukturalizam*: izvršna gramatika apsolutno otisnute razlike, potiranje svih značenja kroz samoubilački čin. Drugim riječima, već od svog početka (od prvih teorijskih korpuskula kad biće počinje gledati, o gledanom mmiti i tako sricati svijet) metafizika-doxa jest kao bitno jezički život, jezička procesualnost, uz opću gramatiku konvertibilnog sve-jezika razvija mnoge posebne aspekte općeg toka, pa tako i gramatiku oružja; u žudnji za bitkom, za apsolutnim, za samotranscendiranjem, logos rata, tj. stanje metafizike uočava isprva instinkтивno da je gramatika oružja moguće sredstvo spaša, i da njezino usavršavanje može rezultirati onom kritičnom točkom s koje je moguća radikalna kritika nesretnog stanjia ovdjebitka, s koje je moguće prevladavanje govora razdvojenosti i gubitka, onom kritičnom točkom s koje je tek moguća totalna subverzija diskursa: destruktuiranje postojećeg ili preokretanja u nepoznato/nevidljivo, u apsolutnu razliku. Tisućljetno usavršavanje ratne gramatike i rukopisa nesreće, danas nedvosmisleno pokazuje na spasonosnu točku (iako mni ovdjebitak), na interpunkciju katastrofe: *kolektivno samoubojstvo* bića metafizike kojem se »vlastuti temelj susteže« (Heidegger), bolje reći samoubojstvo bića koje je bez temelja, kolektivno samoubojstvo ne-skrivenosti, samorazaranje vidjela kao ratnog stanja. Pridošla sabranost time kaže da erotička snaga ratnog stanja svoj pravi izraz ne nalazi u prosanjanu oporbi poststrukturalizma, već u jezičkoj operabilnosti oružanog poststrukturalizma, upravo njegovoj moći da raskine s totalitetom, u njegovoj moći da jezički stvarno (svjetski izvršno) antikulira kraj metafizike kao kraj jezičkog materijala ovdjebitka, kao kraj jezikovanja svijeta: postojanja uopće. Ono što nije uspjelo »minnoj revoluciji« nove tekstualne prakse, poststrukturalizmu, uspijet će oružanoj revoluciji stare tekstualne prakse u njenom elitičnom i egzekucijskom dijelu: oružanom poststrukturalizmu kojeg je jedini zadatak organizacija i izvedba kolektivnog samoubojstva, kolektivne desubjektivizacije (radikalnog pogubljenja svih *ja*), sveponištenja fenomenologije jest, totalna dekompozicija jezičke prakse totaliteta. S gledišta krizne točke spaša (kako mni stanje metafizike), djelotvorno samoubojstvo, razlike između dva poststrukturalizma očite su: *prvi*, usuprot dobrim samoubilačkim namjerama izrazito je neprotočan i za većinu enigmatičan, tihu većinu neobrazovanih i politički manipuliranih, dok je *drugi* izrazito komunikativan, opće shvatljiv, prividno neprihvatljiv, a zapravo žuden. U bitnom, riječ je o načinu korištenja jezičke mase, o mediju u kojem se očituju njezine moći. Gramatički potencijal NATO-pakta i Varšavskog ugovora, koji pripada oružanom poststrukturalizmu, načinom rukovanja daleko je premoćan načinom rukovanja gramatičkim potencijalom, prvog tipa poststrukturalizma. Ako je jezik nesretnog jest, stanje metafizike koje želi umrijeti da bi postiglo sreću u nepoznatom, onda je jasno kome će biti darovana čast egzekucije nesreće. *Opaska*: Moguće knitičke primjedbe o egzistencijalnom fatalizmu, metafizičkom nihilizmu, suicidnoj strasti ili erotici planirane i prijevremene smrti, nije neophodno uputiti piscu ovog eseja (toj i toj osobi): jer jezik je *jest* koje komunicira sa sobom »uzimajući« prenosnike, razvijajući se u metafizičkoj žudnji za potpuno drukčijum i nepoznatim svijetom, svijetom ne-jest, usput artikulirajući jezička, dakle praktička sredstva za presakanje svih ovdje-značenja, za samotranscendenciju. Jezička žudnja, metafizika, koliko aktivna toliko i sjetna, u nastupu iskre-

nosti često se skupi u svoje divljačno alli svršno: »Ma gdje bilo, samo da je izvan ovoga svijeta!« (Baudelaire, *Spleen Pariza*, XLVIII: Any Where Out Of The World). Za doslovnu izvedbu ovog užvika, zadovoljenje njegova telosa, tek je naša epoha pribavila potrebna sredstva; kolektivno samoubojstvo radikalni je vršak oštре jezičke prakse, čin sveobuhvatne gramatičke eksplozije.

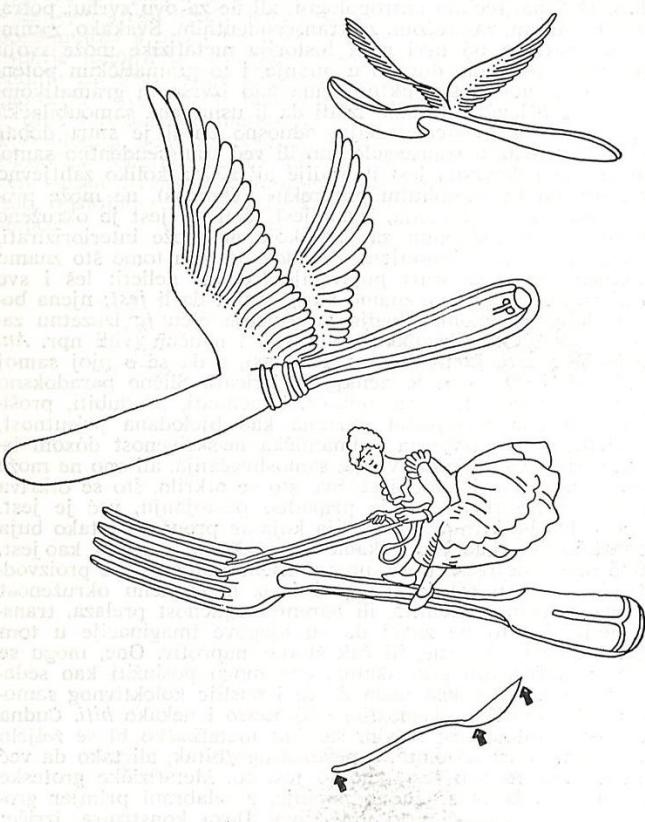
h) *-metafizička žudnja* — dôxa-rječnik ponavlja da je to žudnja stanja metafizike za bitkom, apsolutom; da je žudnja svega što *jest*, eros *jest* za apsolutnim prekoračenjem svoje nesreće kao neskrivenosti; time i sinonim za žudnju gledanja, teorijsku žudnju koja motreći *ovde* gleda -pokušava gledati preko ovog ne-znanja, ovog svojevrsnog ignorantiae asylum, pa je iz tog utočišta ujedno i žudnja samog neznanja za znanjem, za transcendentnim; na svom »putu« žudnja urađuje svijet i puni ga znakovima, semantizma, osvjetljava; jezik/žudnja neumorno prigotovljava jest i sredstva kojima bi ga mogla preskočiti, a ta tzv. autoerotička aktivnost -ukoliko baš želi biti razumljena prije gramatičke eksplozije- može cjelevitost svoje istine obuhvatiti mogućom disciplinom: semiotikom metafizičke žudnje, ili kraće: *semiotikom erosu*; takva disciplina bila bi najodlučnije, simptomatičko čitanje svijeta na svim razinama, bila bi »znanstveni« nagovještaj žudnje katastrofe i značila bi zadnji inventurni gest metafizičke žudnje; čak i ako bi gramatička eksplozija izostala, semiotika erosu zadržava se pri svom osnovnom zadatku: iščitavanju nesreće.

i) *-transcendencija* — prelaženje ovdjebitka/iskustva sveg što jest u apsolutno, u bitkal, u onostrano, u znanje; pojmom prelaženja ili prelaza metafizike imaginira u odsustvu bilo kakva zora; o prelazu ne zna se ništa, ni da li je trenutan ili dugotrajan, ni to da li je strukturiran materijalno ili nekako drukčije, ni to da li je moguć ili nije; dakako, i predložena vizija prelaza -kolektivno samoubojstvo kao gramatička eksplozija- koju je ovdjebitak očitao iz sebe sama, iz objektivnog hoda činjeničnog jest, plod je više metafizičke žudnje i mijenja nego punog uvida u transcendentiju; uvid u što prelaza izostaje kao što izostaje uvid u bilo što što nije izšlo u *nešto* na vidjelo; iako gleda i o gledanom mniye, metafizički/teorijski usud -upravo život *ja*- bitno je obilježen nemogućnošću uviđa u svako apsolutno skriveno; budući da je vidjelo samo, neskrivenost i otpuštenost u biće metafizike, sve što može opaziti već je *tu* da bude opaženo, već je ovdje kao dio kad-tad opažljivog jest, već je u vidokrugu jest kao nesretnog jest u odvojenosti od bitka, već je u nadležnosti jestanja/jezikovanja, dakle pojavnosti. U očaju lutanja kroz gubitak, kroz tako prisutno i izvjesno, a opet tako neprozirno i bolno vidjelo, jezička strast/metafizička žudnja strasno »gramatizira« i ono što nema jestnu narav, mogućnost pojave; svako *jest* može se gramatizirati, *ništa* pak ne može biti gramatizirano, pogotovo se ne može gramatizirati. Otpriklake tako stoji i sa »gramatizacijom« transcendentije, prelaza koji bi se imao *zbiti* pomoći ili kroz kolektivno samoubojstvo bića metafizike; pri tome, dakako, i nakon prilježnje jezičke aktivnosti zor je izostao, a narav transcendentije bilježi se i dalje zagonetkom; »gramatologika prelaza« iscrpila se je u fenomenalistici koja je doduše korisna, recimo antropologiji, ali ne za ovu svrhu: potrage za apsolutom, za srećom, za transcendentnim. Svakako, zamolio je znati da po prvi puta historija metafizike može svoju povijesnost radikalno dovesti u pitanje, i to gramatičkim potencijalom oružanog poststrukturalizma kao izvršnom gramatikom, ali još bi zahtjevno trebalo znati da li usmrćena samoubilačka smjesa dopušta transcendentiju, odnosno da li je smrt dobar provodnik, prelaz u transcendentno ili već transcendentno samo, da li je ona nekovrsno jest ili radije ništa. Ma koliko zahtjevno *jest* opitivalo tu »apsolutnu prepreku« (Thomas), ne može prodrijeti izvan svog neznanja, izvan jest; čini se, jest je okruženo neprončnim -nepodobnim za jest- koje ne može interiorizirati, pojestati, pounutiti jestanjem. Paradoksno je u tome što znamo posljedično kako se smrt pojavljuje (corpus delicti: leš i sve oko njega), a da ipak ne znamo što je ona i da li *jest*; njena bogata i slojevitija fenomenologija omogućuje biću *ja* izuzetnu zaposlenost, naročito filosofsku, religijsku i naučnu (vidi npr. *Antropologija smrti*, Louis-Vincent Thomas), a da se o njoj samoj ne kaže ništa. O smrti je nemoguće izricati. Slično paradoksno stoji uz jest: ono se može opisati, izračunati, produbiti, proširivati neslučeno teorijskim moćima, kao bjelodana prisutnost, kao a-letheia, kao izvjesna i dinamička ne-skrivenost dôxom ispisana u stanju samopopisivanja, samoshvaćanja, ali ono ne može dohvatiti po čemu i zašto jest. Sve što se otkrilo, što se otkriva i što će se razotkiniti već je pripadno postojanju, već je jest. Jest je jedna beskrajna tautologija koja se proučava i tako buja pleonastički isto kao isto, nikada kao različito, a uvijek kao jest. Unatoč obilju nesretnog dôxe, unatoč njene autoerotičke proizvodnosti, *jest* nije u stanju nazrijeti kroz neprončnu okruženost (skrivenost) transcendentno, ili barem mogućnost prelaza, transcendentiju. No to ne znači da su njegove imaginacije u tom pravcu posve beskorisne, ili čak štetne, naprotiv. One, mogu se nazvati metafizičkim groteskama, one mogu poslužiti kao sedativi biću metafizike, kao nada da će i poslije kolektivnog samoubojstva (gramatičke eksplozije) ipak *nešto* i nekako *biti*. Čudna je ta opsjednutost jest sobom samim; metafizičko bi se željelo prevladati u sreću apsoluta, u nešto drugo/bitak, ali tako da već unaprijed zna *to* kao *jest*, kao to jest to. Metafizičke groteske pune su toga. Dôxa se žudno napinje, a odabrani primjer groteske o tome svjedoči vrlo uvjerljivo: Dôxa konstruira, izriče; Metafizička žudnja bitno, ne žudnja za ovime ili onime iskustve-

nog, iskušavanog svijeta, već žudnja za onostranim, »apsolutno drugim« (Emmanuel Levinas, *Totalitet i beskonačno*, Ogled o izvanjskoštosti), transcedentnim, *proizvodi* transcedentalno, illi tzv. apriorne uvjetne, ono što po Kantu tek omogućuje svako iskustvo: i osjetilo i razumsko. Žudnja ujedno proizvodi i transcedentalni subjekt, esenciju subjektivizma uopće, takav subjekt koji a posteriori u iskustvenom omogućuje sve moguće subjekte, upojedinjene psihižme. Metafizički eros, čovjek, proizvodi transcedentalni subjekt, (tako nazivamo boga) kao apriorni uvjet vlastitog opstanka/iskustva, i dopušta time bogu da ga omogući. Dóxa izriče: omogućujući tako boga, čovjek omogućuje sebe kao od boga omogućenog, i time na neki način metafizički zbrinutog, štićenog od priježljivanja ljepote/sreće absoluta, od posve drukčijeg, onostranog i nepoznatog »života«. Čini se, samo je metafizička žudnja za transcedentnim, to teorijsko zrenje prožeto od čovjeka pristavljenim logosom, mogla proizvesti transcedentalni subjekt, boga. Čovjek, samoproizveden kao bog služi proizvodici svijet/radni ovdjebitak, on vjernički vježba svoj apriori uvjet: transcedentalni subjekt, masturbantno usredotočen. Vježba religiozno, vjerskim žarom uvježbava paradoksnu izvjesnost da bog jest čovjek, i obratno. Izvjesno je koliko je nepotreban i naivan bio stari ontologizam gdje se deduktivno iz pojma, odnosno definicije boga zaključuje na njegovu realnu egzistenciju (Anselm). Naprotiv, kako je vidljivo iz ove metafizičke groteske, najbolje je iz egzistencije čovjeka izvesti egzistenciju boga. Nešto kao proizvodni transcedentalni subjekt. Zatim je sve lakše: iz ovog se, pak, izvodi sve što jest. Tako dóxa logosa vješto plete stav: biće metafizičke, čovjek, svojim radom (nesreća na radu-ovdjebitak) izrađuje bogočovjeku koji priča priče, motive o transcedentnom, koje *jest* s njime i kroz njega rado sluša. Ali *jest*, svakodnevni udarac postojanja, vidi njime proizvedenu bajkovitost (literarnu kompenzaciju) koja ne može pokriti samokritičke teorijske oči. Sa svih strana više unesrećene rite ne-skrivenosti, fenomenologije jest, porazno vidjelo. Iskri opća gramatika metafizičke žudnje za apsolutnim, eros gubitka. Svijet je lutanje bogova. Metafizička groteska. Ale theia. A-letheia.

II Dóxa-rječnik nikad ne posjeduje znanje, zaustavljenost. Nikad se ne-zna. Samo misli, mniye. Introspekcija nikad nije dovoljno duboka, uvihek postoji, ostaje *jest* čak u stanjima djelomičnog zagubljenja jezika: mistična ili religiozna ekstaza, organizam, ekstaza ubijanja, umjetničko zrenje, igra. Nijedno stanje nije podobno za sjećanje na biličak. Gramatika je-stanja nije sposobna za sreću; gramatika već je nesreća, a *jest* može samo gramatički *biti*. U *jest* jednoj radikalnoj Umwertung aller Wente, apsolutni obrat u bez-vrijedno sreće, dóxa misli da nije moguće. Dóxa/*jest*, gramatika ovdjebitka, ne može misliti bez-gramatičko bitka. Možda bi smrт...

— spirala još nije prekinuta —

Sreća u narodnoj tradiciji srba

bojan jovanović

Periodi mira i sreće su prazni listovi u svetskoj istoriji, istakao je Hegel.¹ Međutim, nasuprot društвima razvijanim u istorijskom procesu prevazilaženja permanentnih socijalno-ekonomskih protivurečnosti, mogu se istaći ljudske zajednice koje su donedavno očuvale otpornost prema istorijskom procesu. Umesto, kako i sam veli, nespretnе podele na »narode bez istorије« i ostale narode, Levi-Stros se zalaže za podeлу na »hladnа« i »topla« društva.² U prva bi, prema francuskom antropologu, spadala sva ona društva koja pomoću svojih institucija nastoje da neutrališu mogući uticaj istorijskih faktora na uspostavljeni kontinuitet kulturne tradicije i društvenu ravnotežu, dok bi za druga, tzv. »topla« društva, bila karakteristična interiorizacija istorijskog postojanja, koja se pretvara u pokreć popstvenog socijalnog razvoja.³ Institucije stvorene u okviru »hladnih« društava prispadaju oblicima divlje misli, mentalno ne manje složenim od izvesnih formi savremene naučne misli. Divlja misao, veli Levi-Stros, nije misao divljaka, niti misao arhaičnog ili prvo-bitnog društva, već prvenstveno misao o elementarnom stanju, različita od pripitomljene misli radi ostvarenja neke koristi, koja ne diferencira trenutak posmatranja od trenutka tumačenja.⁴ Pojedini elementi ekstrapolirani iz carstva prirode u funkciji su mentalnog obrasca koji prevazilazi prvo-bitnu suprotnost između prirode i kulture. Međutim, u magiji, totemizmu i mitu upotrebljeni elementi imaju i svoja sasvim konkretna obeležja, koja predstavljaju izraz određenog kulturnog vidokruga u datim društveno-ekonomskim uslovima života jedne socijalne zajednice. Logika konkretnog zadržava vezu s označiteljskim delom upotrebljenog elementa.

Prvi pojmovi o sreći kod Srba, nesumnjivo je, izgrađeni su u okviru tada još »hladnog« društva slovenske zajednice. Praslovenski izraz »sбret« imao je prvo-bitno sasvim realno i konkretno značenje »susret«, kakvo je očuvano u ruskoj reči »streča«, bugarskoj »srešu« i našoj »sresti«.⁵ Novije i apstraktnije značenje reči sreća razvijeno je tek u novije vreme.⁶ Uporedno postojanje starijeg i novijeg značenja očuvano je u svrliškom kraju, u jugoistočnoj Srbiji. Sem naziva za sreću, u ovoj oblasti je očuvana i reč »sreča«, koja znači susret.⁷ I pored Sosirovog otkrića proizvoljnosti jezičkog znaka,⁸ na osnovu dosadašnjih znanja iz narodne tradicije Srba možemo reći i to da je pojam sreće izražen rečju koja je već u korenju označavala nešto vrlo blisko kasnijem, razvijenijem pojmu.

Nagon za srećom urođen je čoveku, on zahteva veli Engels, da se čovek usmerava i bavi spoljnim svetom.⁹ U suštini ovog nagona leži potreba za zadovoljenjem osnovnih čovekovih potreba. »Taj nagon, smatra Engels, zahteva prvenstveno sredstva za zadovoljenje, u koje spada hrana, osoba drugog pola, predmeti za trošenje i preradivanje i raznovrsne druge fizičke i duhovne aktivnosti«.¹⁰ U potrebe, nesumnjivo, treba ubrojati i susret s drugim čovekom, kao jednu od osnovnih socijalnih potreba. Međutim, susret je u okviru tradicionalnih kultura imao daleko veći egzistencijalni značaj od onog kakav ima u današnjem smislu te reči. U narodnom verovanju Srba, susret je uvek predodređen od strane neke više sile koja određuje uopšte čovekovu sudsbinu. Osnovno verovanje u predodređenost ljudskog života izraženo je kroz posebnu kategoriju mitskih bića, poznatu kao suđenice. Prisustvo, odnosno javljanje ovih bića nije vezano ni za kakve posebne praznike. Suđenice su, prema Čajkanoviću, mitske prababe, tj. duše predaka koje dolaze treće noći po rođenju deteta da bi mu odredile sudsbinu.¹¹ One uvek čine trojstvo, ali su po svojim zahtevima i namerama prema detetu različitog karaktera. Najstarija i srednja su zle prirode, jer žele smrt i telesne nedostatke, dok je najmlađa prema detetu najmilostivija. U konačnom određenju sudsbine najpresudniju reč imaju najmlađa suđenica, koja određuje kakve će sreće dete biti, koliko će dugo i kako živeti, i šta će mu se sve u životu dogoditi.¹² Pored suđenica, u verovanjima Srba postoji i predstava o muškom mitskom biću s istim svojstvima određenja sudsbine rođenog deteta, poznata pod nazivom Usud.¹³ Verovanje u predodređenost sudsbine uticalo je na stvaranje posebnih rituala i kultova prema mitskim bićima sa kojima se smatra da određuju sudsbinu novorođenom članu porodične zajednice. Međutim, bez